

*О.А. Зоріна
д.е.н., доцент, професор
кафедри бухгалтерського обліку
Національної академії статистики,
обліку та аудиту*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Роль ризиків у сучасній економіці велика, і, що важливо, загально визнана. Увага суспільства на рівні як теоретичної науки, так і професійного співтовариства до проблематики методів аналізу ризиків господарської діяльності виступає індикатором ролі цього явища у економічному житті. Спостереження доводять, що проблема дослідження ризиків набуває дедалі більшого суспільного значення, оскільки ризик сприймається вже на рівні формотворчих чинників суспільства. Фундамент цих досліджень заклали зарубіжні економісти, відомі своїми працями у сфері розвитку теоретичної бази ризику. Це Дж. М. Кейнс, М. Фридмен, А. Маршалл, Ф. Найт, Дж. Нейман, К. Рэдхед, С. Хьюс, Г. Клейнер, Г. Марковец, Б. Райзберг та ін. В Україні та країнах СНГ свій внесок у розуміння природи ризиків та методику його аналізу внесли А.П. Альгін, І.Т. Балабанов, І.А. Бланк, О.М. Брадул, Г.Л. Вербицька, В.В. Вітлінський, І.М. Вигівська, М. Грачева, А. Камінський, Л.М. Кіндрацька, М. Клапків, В. Ковальов, М.Д. Корінко, В.Г. Лопатовський, В.В. Лук'янова, І. Лукасевич, Є.В. Мних, С.М. Петренко, М. Рогів, Г. Савицька, В. Черкасов, А.Д. Шеремет, О.І. Ястремський та інші. Разом з тим, у економічній літературі наводяться різні дефініції поняття «ризик», описуються різні види та способи його класифікації, різноаспектність і неузгодженість яких спричиняють актуальність дослідження цього питання.

Поняття ризику має негативне забарвлення саме через можливість виникнення небажаних, негативних, непрогнозованих відхилень. Тому поняття ризику, у більшості випадків, пов'язується з ймовірністю отримання негативних результатів або наслідків: збитками втратами, витратами тощо, як синонім до нього застосовують “імовірності втрати” або “загрози”. Разом з тим,

зворотною стороною ризику є ймовірність отримання позитивного результату, у такому випадку ризик стає можливістю або шансом. Проблема оцінки ризику обумовлена прямою залежністю (в більшості випадків) між ризиком та прибутком – чим вище прибутковість, тим вище ризик, і навпаки. Питання залежності “ризик-прибуток” розглядалось Й. Шумпетером у праці “Теорія економічного розвитку (дослідження підприємницького прибутку, капіталу, відсотків та циклу кон’юнктури)” [1], який зазначав що пропорційне зростання величини прибутку величині ризику спонукає суб’єктів вдаватися до усвідомленого ризику.

Отже, ризикованій ситуації притаманні такі основні умови: наявність невизначеності; наявність альтернатив та необхідність вибору однієї з них (відмова від вибору також є різновидністю вибору); зацікавленість у результатах; можливість оцінити наявні альтернативи - прийняти рішення.

Усі чинники, що так чи інакше впливають на ступінь ризику, можна умовно поділити на дві групи: об’єктивні та суб’єктивні. До об’єктивних чинників відносять такі, що не залежать безпосередньо від суб’єктів прийняття рішень: інфляція, конкуренція, політичні та економічні кризи, екологія, мита, наявність режиму найбільшого сприяння, можлива робота у зоні вільного економічного підприємництва тощо. До суб’єктивних чинників відносять ті, котрі характеризують суб’єкт прийняття відповідних рішень: виробничий потенціал, технологічне забезпечення, рівень предметної та технологічної спеціалізації, організація праці, ступінь кооперативних зв’язків, рівень техніки безпеки, рівень компетентності та інтелектуальний потенціал суб’єкта прийняття рішень, вибір типу контрактів з інвестором чи замовником тощо.

Співвідношення понять “ризик” та “невизначеність” є одним із базових положень теорії ризиків. Ризик за своєю природою зумовлюється невизначеністю, тому і його оцінка не може бути ідеально визначеною. Наслідки будуть залежати від рівня стійкості та розвитку підприємства. Будь-який метод оцінки ризику має на меті максимальне наближення до реального результату, але не забезпечує повне уникнення помилок. Про ризик говорять за ситуації, коли існує декілька можливих варіантів і є релевантний минулий досвід, що дозволяє проаналізувати можливі результати.

Невизначеність виявляється у тому випадку, коли є декілька можливих результатів, але попередніх вихідних даних мало, які не дозволяють передбачити можливі результати. Більшість рішень у бізнесі можна віднести саме до критеріїв невизначеності. Розглядаючи тандем “ризик-невизначеність” вважаємо недоцільним порушувати питання щодо первинності якоїсь складової, оскільки це питання є філософським: саме невизначеність параметрів майбутнього стану економічної системи, їх відмінність від тих, у яких приймалось управлінське рішення визначає ризик. У свою чергу, реалізація ризику при прийнятті управлінського рішення створює можливість зміни базових параметрів економічної системи, тим самим генеруючи невизначеність. Не погоджуємось, з тим, що особа, яка приймає рішення в умовах повної та точної інформації не підлягає ризику оскільки не має альтернативності вибору. Поняття точності інформації є відносним, як і її повнота, крім того таких підхід не відповідає дійсності, так як в економіці (як і інших сферах) не існує періоду абсолютного покою, а це означає, що стан системи буде постійно змінюватись відносно базового і, відповідно, виникнення відхилень будуть створювати невизначеність.

Під ризиком розуміють небезпеку втрат, потенційних збитків, імовірність і можливість настання несприятливих подій або банкрутства. В економічній теорії під ризиком розуміють імовірність (загрозу) втрати частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат, а також зворотний аспект – можливість здобуття значної вигоди (доходу) у результаті здійснення підприємницької діяльності. Розвиток поняття “ризик” у працях вітчизняних економістів зводиться до розуміння його як недоодержання доходів або появи додаткових видатків у результаті здійснення певної виробничої та фінансової діяльності, ризику прямих фінансових втрат або втраченої вигоди, невизначеності доходів від певного виду операцій, пов’язаних із можливістю виникнення протягом їх реалізації несприятливих ситуацій і наслідків.

Західні економісти трактують сутність ризику як невизначеність щодо здійснення тієї чи іншої події у майбутньому. Згідно з їх трактуваннями, ризик відображає непевність у майбутньому результаті, пов’язану з можливими втратами для

суб'єктів господарювання, щодо діяльності яких приймаються рішення. Ризик сприймається як поняття, що стосується людських очікувань настання подій та означає потенційно небажану дію на актив чи його характеристики і може бути результатом деяких минулих, теперішніх або майбутніх подій.

Аналізуючи існуючі на сучасному етапі різновиди трактування поняття ризику, можна зробити висновок, що вихідну основу його сутності формують два базові поняття, згідно з якими ризик – це можливість: а) невдачі, втрати, недоотримання майна / благ / результатів (гірший варіант); б) удачі, отримання додаткових благ / виграшу (кращий варіант порівняно з результатами, яких очікувалося досягти). При висвітленні сутності ризиків через призму можливого збитку або можливості отримання успіху (класична та неокласична теорії ризиків) варто відмітити, що таке трактування відображає наслідки ризику як способу господарювання, образу мислення, здатності приймати рішення в умовах невизначеності.

Зовнішнє середовище, у якому функціонує підприємство, в силу об'єктивності ризику генерує екзогенні ризики, які можуть стимулювати або пригнічувати ділову активність суб'єктів. Залежно від вибору стратегії (активної чи пасивної) відбувається зміна рівня внутрішніх ризиків, які будуть максимізуватись при активній стратегії та прагнути до мінімуму при пасивній стратегії. Однак, слід відмітити неможливість мінімізації дії ендогенних ризиків до нульового значення при виборі пасивної стратегії, так як завжди буде присутній ризик недоотримання прибутку як мінімум та втрати стабільності під дією зовнішніх ризиків як максимум. Відповідно до обраної стратегії та рівня ризику будуть змінюватись результати господарювання, які при виборі активної стратегії будуть максимізуватись. Пасивна стратегія передбачає отримання результатів діяльності на стабільному рівні, який буде постійно під загрозою, оскільки, у такому випадку, підвищується ступінь впливу зовнішніх ризиків. Як невід'ємна частина об'єктивної економічної реальності ризик є балансуванням між прогресом, поступальним рухом вперед та порушенням ринкової рівноваги. Отримання позитивних результатів при виборі тої чи

іншої стратегії можливе лише за умови процесу управління ризиками, важливою складовою якого є економічний аналіз.

Теоретичний аспект дослідження ризику дозволив сформулювати економічну сутність цього поняття у двох площинах. У широкому сенсі, ризик – це можливість появи обставин, що зумовлені: невпевненістю або неможливістю здобуття очікуваних результатів від реалізації поставленої мети, нанесення матеріального збитку, небезпеки втрат та ін. Ризик у вузькому сенсі – це імовірність зазнати збитків або упустити вигоду, яку можна кількісно виміряти. Загальне визначення ризику може бути сформульоване як можливість відхилень (як позитивного, так і негативного характеру) від очікуваного варіанта реалізації подій. На більш формалізованій і коректній мові з позиції математики, за цим підходом ризик визначається як сукупний чинник імовірності виникнення несподіваної події та її наслідків.

Таким чином, на підставі проведених теоретичних досліджень нами запропоновано визначення економічного аналізу ризиків, під яким розуміємо сукупність прийомів, способів та методів визначення причинно-наслідкових зв'язків суспільних явищ та процесів, які виникають у процесі реалізації здібностей суб'єкта або їх групи діяти в умовах невизначеності майбутнього стану економічної системи.

Оскільки об'єктивною передумовою управління факторами є їх ідентифікація, однією з ключових проблем застосування існуючих теоретичних розробок у сфері ризиків є відсутність єдиного трактування положень теорії ризиків щодо їх класифікації. Розглядаючи класифікацію ризиків, слід звернути увагу на переобтяженість існуючих групувань, синонімічну тотожність (яка не має значення ні для теорії, ні для практики), що не в останню чергу зумовлене неминучістю природи ризиків. Так, для визначення ризиків господарської діяльності підприємства використовуються поняття економічний ризик, підприємницький ризик, бізнес ризик, фінансовий ризик, діловий ризик.

Проблеми класифікації ризиків з точки зору ризикології, менеджменту та бухгалтерського обліку детально розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники: І.Т. Балабанов, І.А. Бланк, В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко, Г.Г. Кірейцев,

О.В. Караніна, В.Є. Крупін, М.Д. Корінько, Ю.Р. Злидник, М.Г. Лакуста, Л.Г. Шаршукова, В.В. Лук'янова та інші. Визначаючи сутність ризику Й. Шумпетер поділяв їх на дві групи: ризик, пов'язаний з можливим технічним провалом виробництва (загрозу втрати благ, пожежі, стихійні лиха) та ризик, пов'язаний з відсутністю комерційного успіху [1]. З тих часів класифікація ризиків зазнала суттєвих змін, на сьогодні можна налічити близько 30 класифікаційних ознак, за якими ідентифікують ризики. В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко виділяють наступні класифікаційні ознаки: за масштабами та розмірами; за аспектами, щодо міри об'єктивності та суб'єктивності рішень; за ступенем (мірою) ризиконасиченості рішень; за мірою обґрунтованості щодо часу прийняття ризикованих рішень; щодо чисельності осіб, що приймають рішення; щодо ситуації [2, с. 94]. У інших джерелах виділяється значно більша кількість ознак: за сферою виникнення; за масштабами впливу; за рівнем економічного управління (дві останні класифікаційні ознаки за своєю сутністю тотожні оскільки характеризують рівень прояву ризиків і це не єдиний недолік запропонованого групування); за джерелами виникнення; за природою ризику; за відношенням об'єкта; за типом виникнення; за тривалістю дії; за рівнем ймовірних втрат; за ступенем правомірності; за можливістю страхування; за об'єктивністю ймовірності виникнення; за часом настання; за можливим фінансовим результатом; за ознакою врахування часового фактора; за специфікою економічної діяльності; за джерелами мінімізації наслідків; за методами мінімізації або уникнення; за рівнем впливу при стратегічному плануванні розвитку підприємства [3]. Наведені класифікаційні ознаки, у першу чергу, покликані проілюструвати, що визначення видів ризиків, які описують різні джерела, відрізняються не стільки змістовною частиною, скільки ступенем суворості, деталізації та видами формулювань.

Вважаємо, що для цілей економічного аналізу адекватність класифікації ризиків та можливість її застосування на практиці передбачає врахування: а) принципу необхідності та достатності; б) принципу цільового спрямування; а також залежить від повноти інформаційного забезпечення. На наш погляд, класифікація ризиків для потреб аналізу повинна здійснюватись з використанням

об'єктивного та предметного підходів. Об'єктивний підхід передбачає побудову класифікації ризиків за наступними ознаками: за масштабами, за часом та тривалістю дії, за відношенням до суб'єкта, за рівнями управління тощо. Предметний підхід базується на усвідомленні бухгалтерського обліку як основного джерела інформації для здійснення аналітичних досліджень. Дані бухгалтерського обліку дозволяють визначити ризики, які можуть виникнути у двох площинах: об'єктами обліку та за видами діяльності.

У практиці діяльності фінансових установ поширення набуло використання класифікації ризиків Базельського комітету з банківського нагляду (Basle Committee on Banking Supervision) [4, 249], що передбачає такі групи ризиків: кредитний ризик (credit risk), ринковий ризик (market risk), ризик втрати ліквідності (liquidity risk), ризик операцій (operations risk), юридичний (правовий) ризик (legal risk). Представлена класифікація (Світового банку) є непрямим відображенням цілей Базельського комітету забезпечення стабільності фінансових ринків за рахунок відповідності величини капіталу ризикам, що беруть на себе учасники. Ризики, фактично, групуються за можливостями підходу до їх оцінки, управління та покриття капіталом. У інших матеріалах Комітету, у ряді випадків, виділяють додаткові специфічні цілі відповідних документів, що відображають інші види ризиків (наприклад, ризик введення валютних обмежень, ризик маніпулювання фінансовою інформацією, ризик розкрадання майна). Проте базова класифікація представлена на загальному рівні, що визначає її високу універсальність і постійність. Ще одна класифікація, яка, на наш погляд, потребує уваги, це класифікація ризиків на виробничі і фінансові, запропонована В.В. Ковальовим [5, с. 330]. В основі цієї класифікації лежить можливість оцінки ризику за даними фінансової звітності, зокрема активи балансу підприємства характеризують виробничі ризики, структура джерел фінансування – фінансові ризики. Так як активи підприємства, відображені у активі балансу застосовуються не тільки у виробничій діяльності, пропонуємо застосовувати до цієї групи ризиків термін операційні ризики.

Окрему увагу при висвітленні класифікації ризиків, на наш погляд, слід приділити так званім нефінансовим ризикам, під

якими розуміють ризики, які безпосередньо не мають економічних наслідків або такі факти природа виникнення яких не пов'язана з економікою. Абсолютне розмежування будь-яких фактів та подій суспільного життя, на наш погляд, на економічні та, як приклад, соціальні (або будь-які інші) неможливе, оскільки кожне явище у тій чи іншій мірі призводить до виникнення економічних наслідків. Тому, пропонуємо виділяти такі групи ризиків як: ризик-наслідки (ризик банкрутства, ризик втрати ліквідності та фінансової стійкості, ризик втрати прибутку, ризик виникнення втрат, ризик зниження ефективності, ризик втрати ділової репутації тощо), ризик-середовище (відображає середовище або процес, яка підлягає ризику – депозитний ризик, валютний ризик, кредитний ризик, операційний ризик, ресурсний ризик, портфельний, інноваційний, інвестиційний, податковий ризик тощо) та ризик-чинники (рівень корумпованості влади, політична нестабільність, юридичний ризик, природно-екологічні ризики, негативна демографічна ситуація, криміногенна обстановка, науково-технічний прогрес, інформаційний ризик тощо).

Дослідження ризиків суб'єкта господарювання як об'єкту економічного аналізу не набуло широкого розповсюдження, не в останню чергу через комплексність та багатогранність даного питання, як правило аналіз ризиків є частиною процесу управління ризиками, який окрім аналізу включає ідентифікацію, оцінку, усунення або уникнення ризику, страхування та мінімізацію. Підвищення актуальності економічного аналізу ризиків суб'єктів господарювання викликане рядом факторів, кожен з яких викликає ланцюгову реакцію у інших: ускладнення економічних процесів на макро-, мезо- та макрорівнях; збільшення обсягів, масштабів та географії діяльності; кількісне та якісне збільшення розмірів економічних, соціальних та екологічних наслідків для суспільства. Ці та ряд інших факторів визначають затребуваність використання аналітичного інструменту у ризик менеджменті, який передбачає якісне та кількісне виявлення та вимірювання причинно-наслідкових зв'язків, побудову на цій основі параметрів та критеріїв, які дозволяють визначити рівень ризиків підприємства для обґрунтування управлінських рішень та з метою цільового управління ними.

Огляд існуючих напрацювань з питань економічного аналізу ризиків дозволив вивити основні проблемні питання, які потребують вирішення: обмежений характер результатів досліджень, які базуються на описі одного з можливих методів оцінки ризиків; запозичення методів аналізу з досвіду країн з розвинутими фінансовим ринками та інфраструктурою без адаптації до вітчизняних реалій; відсутність конкретизації параметрів оцінки ризиків; неможливість отримання комплексної оцінки ризиків; надмірна обтяженість застосовуваного математичного та статистичного інструментарію; не сформованість та несистематизованість інформаційної бази для проведення таких аналітичних досліджень.

Ідентифікація ризиків, їх класифікація є основою зниження рівня ентропії і передумовою процесу управління ризиками. При чому поняття аналізу ризиків можна розглядати як у вузькому, так і у широкому розумінні. У першому випадку аналіз ризиків передбачає визначення кількісного розміру негативних наслідків, у широкому розумінні методи оцінки ризиків передбачають систематичний процес виявлення чинників і видів ризиків та їх кількісну оцінку, тобто методологія аналізу ризиків синергетично поєднує взаємодоповнюючі кількісний і якісний підходи. Ідентифікація ризиків суб'єктів господарювання як об'єктів економічного аналізу має важливе значення ще й з позиції раціональної організації аналітичної роботи, коли постає питання щодо визначення обсягів, суб'єктів проведення та формування інформаційної бази аналітичних досліджень.

Процес економічного аналізу ризиків визначений як послідовність дій, представлена на рис. 1.

Неминучість та об'єктивність природи ризику з одного боку, та зумовлена цим громіздкість, багатоваріантність та багаторівневість класифікації, з іншого, унеможливають процес управління ризиками як на макро- так і на мікро рівні та ускладнюють процес їх економічного аналізу, позбавляючи його комплексності та системності, оперативності, створюючи інформаційний шум, що призводить до прийняття необґрунтованих управлінських рішень та негативних результатів бізнес процесів. Досягнення ефективності процесу управління ризиками передбачає звуження кола досліджуваних

ризиків до найбільш значущих та суттєвих, які потребують розробки методології економічного аналізу. У цьому контексті заслуговують на увагу результати досліджень науковця О.В. Караніної, яка обґрунтувала обмеження компонентів ризик системи промислових підприємств до ряду найбільш значущих ризиків [6].

Рис. 1. Послідовність дій у процесі економічного аналізу ризиків

За результатами регресійного аналізу залежності результатів підприємницької діяльності (за які було прийнято обсяги продукції, що випускається підприємствами різних регіонів) від показників, які характеризують рівень кожного ризику були виокремлені ризики, які є універсальними та значущими для всіх галузей промисловості, а саме: регіональний ризик, валютний ризик, кредитний ризик, ризик фінансової стійкості (структури капіталу) та ризик банкрутства. Таке обмеження компонентів ризик системи має на меті спрощення та підвищення ефективності аналітичних досліджень.

Аналіз результатів здійснених досліджень з проблематики аналізу ризиків, існуючих методичних розробок щодо визначення та оцінки рівня ризиків дозволяє констатувати, що у переважній більшості їх адресатом є безпосередньо суб'єкт господарської діяльності, цільове спрямування діючих методик передбачає мінімізацію або усунення ризиків та їх наслідків саме для підприємства та його власників. Разом з тим, зовнішні користувачі – заінтересовані особи, обмежені у можливості оцінити та проаналізувати ступінь ризику господарюючого суб'єкта, і у першу чергу, через обмеженість до інформаційних ресурсів.

Розробка методики економічного аналізу ризиків в інтересах зовнішніх зацікавлених осіб пов'язана з низкою проблем таких, як відсутність комплексних методик, неадаптованість зарубіжних методик та відсутність сформованого інституту експертів. Основною проблемою, на наш погляд, є обмеженість зовнішніх користувачів у доступі до інформаційної бази, оскільки при відсутності інтересу суб'єкта господарювання у результатах зовнішнього аналізу сформувати адекватну інформаційну базу аналітичного дослідження не можливо. Компроміс між забезпеченням соціальної відповідальності бізнесу та збереженням комерційної таємниці вбачаємо у економічному аналізі ризиків на підставі загальнодоступної інформації, основною компонентою якої є фінансова звітність підприємства.

Як вже зазначалось, при розробці методики аналізу ризиків для зовнішніх заінтересованих осіб нами прийнято за основу обмеження компонентів ризик-системи до ряду значущих ризиків (регіональний ризик, кредитний ризик, валютний ризик, ризик фінансової стійкості (структури капіталу) та ризик банкрутства). Валютний ризик може розглядатись з позицій банку як загроза втрат, пов'язаних зі зміною курсів іноземних валют під час здійснення угод з їх купівлі-продажу [2, с. 442] або з позиції підприємства як притаманний підприємствам, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (імпортують сировину, матеріали і напівфабрикати і експортують готову продукцію). Проявляється у недоотриманні передбачених доходів у результаті безпосереднього впливу зміни курсу іноземної валюти, що використовувалась у розрахунках за зовнішньоекономічними операціями підприємства,

на очікувані грошові потоки від цих операцій. Незважаючи на актуальність визначення ступеня валютного ризику в умовах глобалізації економіки, інтенсифікації зовнішньоекономічних зв'язків слід констатувати відсутність можливості формування інформаційної бази для його аналізу для зовнішніх користувачів.

Кредитний ризик, визначений Базельським комітетом як можливість негативної зміни вартості активів у результаті нездатності контрагентів виконувати свої зобов'язання, зокрема, за виплатою відсотків і основної суми позики (до кредитного ризику відносять також і ризик оголошення позичальником дефолту). У діяльності підприємств він може реалізовуватись при порушенні платіжної дисципліни, неможливості виконання своїх зобов'язань перед контрагентами та відображається у формі зобов'язань. Вважаємо, що кредитний ризик підпорядкований ризику фінансової стійкості, останній є ризиком структури капіталу і характеризує негативні наслідки, які можуть бути викликані співвідношенням власного та позикового капіталу. Натомість, з позиції зовнішніх користувачів інформації для отримання комплексного уявлення про ризик суб'єкта господарювання слід вивчити можливість підприємства акумулювати грошові кошти для погашення своїх зобов'язань. Ризик втрати ліквідності (платоспроможності) цікавий для тактичного аналізу, оскільки ліквідність характеризує платоспроможність підприємства у короткостроковому періоді, тоді як фінансова стійкість характеризує здатність суб'єкта господарювання підтримувати платоспроможність у часі.

Основною метою створення підприємства є отримання позитивного фінансового результату – прибутку або досягнення соціального ефекту, його наявність та приріст характеризують здатність підприємства до розвитку, ефективного використання наявного економічного потенціалу, якості та стабільності зростання прибутку є передумовою безперервності функціонування підприємства. Оцінка ефективності функціонування передбачає оцінку співвідношення отриманих фінансових результатів з понесеними витратами (рентабельність). Виділення найбільш значущих ризиків доповнене за результатами експертного опитування. Таким чином, вважаємо доцільним доповнити перелік компонентів ризик-системи ризиком втрати рентабельності,

оскільки саме негативні фінансові результати, втрата рентабельності є ознаками кризового стану суб'єкта господарювання, який у подальшому може викликати ризик банкрутства.

Приймаючи до уваги обмеженість зовнішніх суб'єктів економічного аналізу у доступі до інформації пропонуємо відмовитись від таких складових ризик-системи як валютний та кредитний ризик та доповнити її ризиком втрати ліквідності (платоспроможності) та ризиком втрати рентабельності. Таким чином, об'єктами економічного аналізу ризиків з цільовою орієнтацією на зовнішніх користувачів нами визначені: ризик втрати ліквідності (платоспроможності), ризик фінансової стійкості, ризик втрати рентабельності та ризик банкрутства. Даний перелік не є закритим, за умови розширення інформаційної бази та відповідних методичних інструментів він може бути деталізований відповідно до цілепокладання, тоді як подальше скорочення компонентів ризик-системи з метою їх аналізу, на наш погляд, не забезпечить отримання інформації про рівень ризику суб'єкту господарювання, що унеможливує прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Для багатьох вітчизняних підприємств типовими є питання неефективного управління ризиками (насамперед пізня їх ідентифікація та нейтралізація), оперативного виявлення і використання додаткових можливостей поліпшення діяльності, наслідком чого може бути зменшення потенціалу розвитку та фінансова криза. З метою своєчасної ідентифікації чинників, які сигналізують про проблеми того чи іншого напрямів розвитку окремих показників, внутрішніх і зовнішніх параметрів діяльності підприємства, необхідність впровадження превентивних заходів передбачає використання методики економічного аналізу, які мають перспективне спрямування: тактичний та стратегічний.

В умовах динамічного розвитку бізнесу керівництву для ухвалення рішень необхідні дані про зовнішнє і внутрішнє середовище, що постійно поновлюється, результати їх аналізу та інтерпретації. Бухгалтерський облік, який виступає інформаційною базою для аналізу, дозволяє оперативно враховувати шанси і ризики, що виникають у підприємства, та завчасно визначати їх можливий вплив на прибуток. Здатність підприємства до своєчасного реагування на ринкові зміни залежить від часового інтервалу між

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит : проблеми теорії, методології, організації

виникненням нового шансу або ризику та конкретно дією керівництва, а також від витрат часу на зміну планів і впровадження альтернативних рішень. Отримані теоретичні результати дозволяють узагальнити власне бачення місця економічного аналізу у системі управління підприємством (рис. 2).

Суб'єкти господарювання здійснюючи свою діяльність, яка є джерелом ризику, постійно перебувають у зоні дії численних часткових ризиків, які самі по собі не можуть бути причиною глобальних негативних наслідків. Однак ризики не виникають відокремлено, ізольовано, вони взаємодіють між собою, доповнюючи один одного (резонуючи) або поглинаючи. Ігнорування процесу управління ризиками, невід'ємною складовою якого є економічний аналіз, під впливом таких факторів як час і вибір в умовах невизначеності та обмеженості інформації, призводить до укрупнення ризиків, що передбачає, як песимістичний прогноз, виникнення ризику банкрутства.

Отримані теоретичні результати щодо трактування ризику з аналітичної точки зору, ідентифікація ризиків акціонерних товариств як об'єктів економічного аналізу, обґрунтування комплексу ризиків, аналіз яких є предметом зацікавленості зовнішніх заінтересованих осіб та завдань аналізу ризиків можуть знайти практичну реалізацію за умови розробки відповідного інформаційного та організаційного забезпечення та дозволить використовувати економічний аналіз як дієвий інструмент уникнення та мінімізації негативних наслідків ризиків.

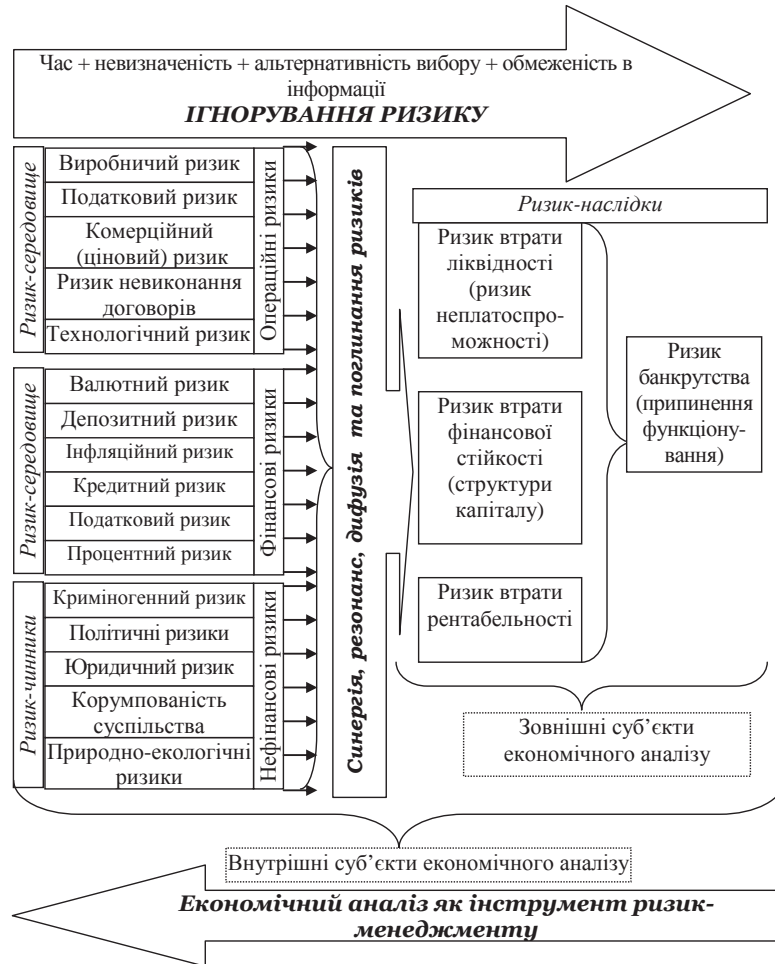

Рис. 2. Концептуальна схема місця економічного аналізу ризиків господарської діяльності у системі ризик-менеджменту

Список використаних джерел:

1. Шумпетер Й.А. История экономического анализа [в 3-х т.] Т. 1. / [пер. с англ. под ред. В.С. Автономова]. – СПб: Экономическая школа, 2001. – 960 с.
2. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Крупін В.Є. Економічні ризики: сутність, еволюція, підходи до класифікації / В.Є. Крупін, Ю.Р. Злидник // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / Відп. ред. О.Є. Кузьмін. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 224-229.
4. Золкин А.Ю. Методы статистического анализа финансовых рисков банка: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет и статистика” / Александр Юрьевич Золкин; Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова. – Москва, 2006. – 22 с.
5. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
6. Каранина Е.В. Теоретико-методологические основы формирования и анализа риск-системы стратегического управления промышленным предприятием: автореф. дис. на соискание степени докт. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика”; 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами: промышленность)” / Е.В. Каранина. – Екатеринбург, 2012. – 47 с.